

342.
573

ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УДРУЖЕЊА ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО
(BIBLIOTHEQUE DE L'ASSOCIATION YOUGOSLAVE DE DROIT INTERNATIONAL)

XVIII

Др. ВИДАН О. БЛАГОЈЕВИЋ
адвокат

VIDAN O. BLAGOYÉVITCH, avocat
Docteur en Droit

4419

МЕЂУНАРОДНИ ПЛЕБИСЦИТИ

(LES PLEBISCITES INTERNATIONAUX)

БЕОГРАД 1935 BEOGRAD

УЛ. 340 у нови инвентар бр. 1634

1. Јануара 1942 год.
Београд.

БИБЛИОТЕКА ЈУГОСЛОВЕНСКОГ УДРУЖЕЊА ЗА МЕЂУНАРОДНО ПРАВО
(BIBLIOTHEQUE DE L'ASSOCIATION YOUUGOSLAVE DE DROIT INTERNATIONAL)

XVIII

оригинал

Др. ВИДАН О. БЛАГОЈЕВИЋ
адвокат

VIDAN O. BLAGOYÉVITCH, avocat
Docteur en Droit

Библиотека Мин. Јавне

*23. марта 1935. г. од Видана О. Благојевића
ако.*

МЕЂУНАРОДНИ ПЛЕБИСЦИТИ
(LES PLEBISCITES INTERNATIONAUX)

Прештемпа^{но} из „ПРАВОСУЂА“
за фебруар и март 1935 године

БЕОГРАД 1935 BEOGRAD

Др. Видан О. Благојевић
адвокат — Београд.

МЕЂУНАРОДНИ ПЛЕБИСЦИТИ*)

Са сарским плебисцитом завршава се серија међународних плебисцита створених уговорима о миру, а са њима и једна прилично интересантна поратна историја, која је обележила многа разочарења. Међународни плебисцити услед удара нанетих им уговорима о миру неће се дуго практиковати, пошто ће их државе избегавати и са разлогом. Само уз једну оgradu: да је се желело искрено, да међународни плебисцити представљају прави израз воље народне у погледу самоопредељења, сигурно је да човечанство не би имало ништа против ове, иначе у основи добре, институције.

Међународни плебисцити су спољни израз или спољна манифестација права народа да сами решавају о својој судбини. Они су практично приведени у дело ратни циљеви савезника у овом смислу, које је најлепше формулисао претседник Вилсон у своме говору у Конгресу од 8. јануара 1918. год. кад је изнео својих чувених четрнаест тачака као услове за мир и у говору у Маунт-Вернону на гробу Вашингтонову 4. јула 1918. год. приликом прославе дана независности Североамеричких Сједињених Држава.

Другим речима, ови плебисцити су персонификација принципа народности,¹⁾ који су Савезничке и Удружене силе нарочито истицале као свој ратни циљ и у име кога су створене у главном, али не искључиво, многе нове или повећане старе државе. Противничке државе нису овај принцип сматрале искрено својим ратним циљем, јер је се имао на њихову штету остварити, па се нису ни бориле за његово остварење. Факат, да је се готово цео цивилизовани свет био ди-

*) Податци употребљени за ову студију налазе се сви у нашој докторској тези под насловом: *Le principe des Nationalités et son application dans les Traités de paix de Versailles et de Saint-Germain. Paris, 1922*, сем ако није други извор означен.

И ако смо давно престали да се бавимо питањима и проблемима из Међународног јавног права, ипак, с погледом на актуелност горњег питања, на разбацане изворе, које је требало средити и на у истини велику потребу једне студије о плебисцитима код нас, нарочито оних после Великог рата, решили смо се на објављивање ове студије.

¹⁾ В. наше чланке под насловом: Француски национализам, — *Будућност*, књ. III. Бр. 2., 3., 4. и 5. и чланак: Народне мањине и њихова заштита, — *Будућност*, књ. III. Бр. 8. и 9. Исто тако видети и чланак г. Др. Илије Пржића доцента Универзитета под насловом: Начело народности, објављен у *Архиву*, св. за децембар 1931. и засебно оштампан у издањима Југословенског удружења за међународно право.

Видан
38745

гао против Централних сила, доводи до помисли и до уверења, да је заиста неки већи идеал од простог убијања или од економског завојевања противника водио Савезничке и Удружене силе противу Централних сила. Тај виши, управо највиши идеал, оваплотио је се у принципу народности, односно у међународном плебисциту као највишој и најпрактичнијој његовој персонификацији. Али, и поред свих ових сјајних перспектива, међународни плебисцити нису дали жељене резултате, прво, што се са искреношћу и добронамерношћу није ишло са њима до краја и друго, што новостворене или старе повећане државе почивају и на другим принципима сем принципа народности, често у опреци са овим последњим. Држава као један сложен организам треба да има све услове за живот без обзира да ли је целокупно њено становништво истог порекла, исте крви, језика, вере, националних осећаја. Уз то треба поправити разне историске неправде, без обзира на садашње стање народности лица која настањују односне територије: Пољска, Чехословачка и Југославија не могу пристати на плебисцит према стању из 1918. или 1919. године после десетина и стотина година систематског потискивања Пољака, Чехословака и Југословена са давно настањених територија, од стране завојевача.

Консултовање становништва, да ли жели да припадне под власт другог владаоца или друге државе, није ни нова, ни модерна институција. Налазимо је још у XII. веку у Француској, па се провлачи кроз цео Средњи век²⁾ у толикој мери, да је се

²⁾ У француској политичкој историји нашли смо шест интересантних случајева који потврђују горње наше наводе.

а) Године 1173. Ремон V. од Тулузе био је приморан да се закуне на верност енглеском Краљу Хенриху II. Аквитанском војводи, али се том приликом деси побуна међу становништвом, које није одобравало да пређе под туђу сувереност земља ослобођена од француског краљевства.

б) Када 1307. год. би закључен уговор у Понтоазу између Филипа Лепог и цркве у Лиону, по коме француски Краљ доби право на град Лион, и ако консултовање становништва није било у уговору предвиђено, ипак француски Краљ, према већ утврђеној традицији Француској, нареди, да се преко једног свештеног лица упита становништво да ли жели да пређе под сувереност његову. Тек пошто се велика маса изјасни за француског Краља, Филип Лепи приступи извршењу горњег уговора.

в) Краљ Јован, заробљен у Енглеској, би приморан 1359. год. да потпише у Лондону једно писмено које доцније послужи за основ веома штетног по њега уговора у Бретињу. Овим уговором он признаде енглеском Краљу Едварду источну половину Краљевине, али, и ако је уговор потписан под рђавим условима за Краља Јована, ипак је он садржавао клаузулу, по којој се има ратификовати од народа. Чим је се повратио у Француску, Краљ Јован је позвао преставнике цркве, племства и грађанства, који одбише да признају важност овом уговору. Становништво са своје стране претпоставило је да плаћа за пола веће дажбине него што би иначе пла-

почело донекле са том чињеницом рачунати, ма колико звучило парадоксално за мрачни Средњи век, да води рачуна, у опште, о жељи становништва. С друге стране, хуситски покрет у Чешкој није само херезија, већ је то буђење чешког националног осећаја. Тако исто, стварање англиканске цркве у Енглеској имало је националну подлогу. Лутеров реформаторски покрет у Немачкој такође је изразито обојен националном бојом.³⁾

И ако је овом моћном развоју националног покрета стао на пут Вестфалски уговор о миру из 1648. год.⁴⁾ који је по-

бало, само да не потпадне под власт Енглеца. Тражило је да се настави рат против Енглеца, јер оно неће никад пристати да напусти својевољно француског Краља.

г) Приликом потписа уговора у Трои 1420. год., којим се огласи престолонаследник свргнут и признаде право Хенриху V. на круне Француске и Енглеске, у чл. 24. изрично је предвиђено консултовање народа обе Краљевине по овом питању.

д) Франсоа I. заробљен у Павији, би приморан да потпише 14. јануара 1526. год. уговор у Мадриду, којим уступа победиоцу Карлу V. велики део француске покрајине Бургундије. Одмах по повратку у Француску, Краљ Франсоа позва Парламенат (*Etats généraux*) за 2. јуни 1526. год. као што упуту посланицу свима покрајинским парламентима (*Etats provinciaux*), у којој је нарочито речено, да је уступање француске територије, наметнуто му мадридским уговором, противно заклетви коју је дао народу приликом посвећења за Краља и да је потребно, да се становници из Бургундије о томе консултују.

У своме говору од 16. децембра 1527. год. у Паризу, Краљ Франсоа је изјавио, „да се на основу права не може никакав град ни провинција, против воље становника и поданика, пренети на другог или отуђити, сем са њиховим изричним пристанком.“

Карло V. истицао је своја наследна права на Бургундију као и факат да та провинција пошто не служи за одбрану Француске, има да припадне Шпанији.

цуски Краљ дошао да их ослободи и да ће тражити, да се народ изјасни о томе, жели ли да пређе под власт француског Краља.

Све ове податке наводимо без икаквог нашег коментара, остављајући за то одговорност писцима којима смо се послужили кад смо ове податке узели.

³⁾ Хутен се обраћа свем хришћанском свету, али најпре отаџбини немачког народа (*der ganzen Christenheit und zuvoran dem Vaterland Teutscher Nation*), па затим додаје: „Сада ја довикујем отаџбини немачког народа на њеном језику“ (*Jetzt schrey ich an das Vaterland teutscher Nation in ihrer Sprach*). Лутер је превео библију на немачки језик и дао немачкој свести израз. Национализација молитве догађај је од велике важности за развијање националног осећаја.

⁴⁾ Из феодалног права могао би се извући повољан закључак за прве манифестације права народа да располаже собом путем плебисцита. Васали, народ, увек су се противили кад је територија, за коју су били везани, мењала сењоре без њихове воље, налазећи, да

ђ) Приликом анексије епископија Тула, Меца и Вердена, епископ Роберт де Ленокур у име француског Краља Хенриха II. обратио је се 1552. год. народу ових епископија, тврдећи, да је фран-

делио Европу на више држава и иногурисао еру европске равнотеже тако противне праву народа, ипак је покрет нашао одјека код великих доктринара из тога времена, Гроцијуса, Пуфендорфа и Ватела,⁵⁾ који у својим списима припремају у неколико оно што ће Русо са енциклопедистима у предигри Велике француске револуције изложити, а на име, да је потребан заједнички осећај за појам нације код оних који нацију састављају и да свуда где је овај осећај угњетаван, право је погажено: с тога се не може признати као законита ни каква анексија пре него што је не ратификује народ слободно консултован. То излази из поставке Русовљеве, да заједница између појединца и друштва почива на уговорном односу, односу социјалног уговора, који се не може једнострано гасити ни стварати, па с тога је потребно консултовати становништво свакад кад се мења носилац државне суверености.⁶⁾

се уговорне везе између њих и сењора не могу једнострано раскинути, пошто се зато тражи и њихов пристанак.

С друге стране, идеја о плебисциту могла је се само појавити онда када су народи имали преставу да постоје као такви. Овај народни пристанак путем плебисцита улази у домен природног права, које је према ондашњим концепцијама, као изнад свих других права, служило за извор свима другим правима, па и праву народа да одлучује о својој судбини, у толико пре што је феудалним уговором везан за сењора и земљу.

Овој логичној интерпретацији природног права први је стао на пут Вестфалски уговор од 1648. год., који, као противан развоју права народа, довео је прво у прикривен, затим у отворен сукоб. Народ са властодршцима и служио за припрему духова за Француску револуцију.

⁵⁾ Гроције у своме чувеном делу: *De jure belli ac pacis* на првом месту буну се противу теолошке доктрине коју су вулгаризовали Боден, Лоазо, Лебре, и др., по којој Краљ држи власт само од Бога. За Гроцију, Краљ држи власт од народа а држава би, по његовом мишљењу, била творевина човека и разума. Али, и поред свега овога, Гроције налази, да Краљ може пренети суверенитет на друго лице, пошто му је исти народ дао у пуну својину. Чудновато је да је овај велики правник, суверенитет, као чисто јавноправни појам, пренео у домен приватног права, јер се само тако може протумачити право које он признаје владоцу да ову власт пренесе на другог а да зато не пита оне којих се то једино и искључиво тиче: — грађане.

Пуфендорф много је категоричнији у своме делу: *Elementorum jurisprudentiae naturalis*. Он каже, да победилац не постаје нуноправним сувереном уступљене територије без пристанка тамо настањених становника или бар без полагања њихове заклетве на верност новом господару.

И Вател налази у своме делу: *Le droit des gens ou Principes de la loi naturelle*, да народ има право да напусти покрајину или град у случају крајње нужде. Али, овако одвојени, покрајина или град са становницима нису приморани да приме новог господара, из чега излази, да они имају право да се сами организују као држава.

⁶⁾ Русоова доктрина обара владаочево право суверенитета у корист народа, у главном са два аргумента: а) сматрајући да је човек пре него што је организовано данашње друштво, живео у пот-

Француска револуција, верна Русоу, одмах на почетку своје, одриче се свих завојевања и свечано изјављује, да неће никад употребити снагу против слободе ма кога било народа.⁷⁾ Али, питање проширења француске територије поставља се ускоро са Алзасом, Авињоном, Савојом и Ницом, Сарском територијом, што се између осталог објашњава и жељом

пуно слободном несоцијалном стању и б) да је приликом стварања друштва закључен друштвени уговор између владоца — носиоца суверене власти и грађана, који обе стране морају да поштују и који садржи принцип слободе индивидуе. Логичним проширењем ове доктрине дошло се до закључка, да је потребно увек консултовати становништво приликом уступања територије једне државе другој, јер би се у противном, друштвени уговор једнострано раскинуо вољом владоца на штету грађана.

Доцније, у XIX. веку, француска доктрина, не заборављајући Русоово учење, сматра индивидуу као носиоца суверене власти поред шефа државе, у томе смислу, што индивидуу — грађанину признаје толико велика права, да су тиме права шефа државе у многоме ограничена ако не изједначена са правима грађана у погледу права располагања са њима приликом промене носиоца суверене власти — шефа државе.

Ренан, као најизразитији преставник модерне француске доктрине о суштини суверене власти преко народа, истиче пристанак народни као основни елеменат да се један скуп људи сматра одређеним народом, који организован у државу, сачињава нацију. Слободном човеку Ренан даје најважнију улогу у томе стварању народа, односно нације, и у својој чувеној конференцији: Шта је нација, вели, да човек не припада ни своме језику, ни својој раси: „он припада само себи, јер је слободно биће, морално биће“, да мало доцније каже: „изнад језика, расе, природних граница, географије, ми стављамо осећај становништва ма какав им био језик, раса, вера...“ „Постојање нације, каже Ренан, јесте свакодневни плебисцит, као што је постојање индивидуе непрестана потврда живота.“ То даје право Ренану, да потврди, да земља пружа човеку само поље за рад, а да јој човек даје душу. Јер је у појму нације човек све.

Национални осећај није производ, дакле, у неку руку физичких или етнографских особина човека, већ нечега вишег, што је израз његовог унутрашњег осећања. При одређивању коме ће народу припасти, код човека утиче један други, традиционални момент, оно што Ренан каже успомена да смо у заједници, у којој живимо, учинили у прошлости велике ствари и да их желимо чинити и у будуће.

⁷⁾ Инспирисана од Русоа, Декларација права човека каже, да сувереност почива на народу и да је закон израз опште воље, из чега излази, да је општа воља као једини држалац закона, једина надлежна да дефинише и одреди сувереност. Из тога излази, да једини народ има права да припада или да не припада једној заједници.

На основу ових поставки, Велика Француска револуција одриче се завојевања. На предлог Робеспјера и уз противљење Мирабоа, Скупштина изјављује: „да се одриче завојевања и да сматра своје садашње границе као одређене вечном судбином... Француски народ одбија да предузме ма какве ратове у циљу завојевања и никада неће употребити своју силу противу слободе ма кога народа.“ (декрет од 22. маја 1790.). На исти начин изражава се и Устав од 1791. год. у своме петом делу.

становништва из ових покрајина, да приђу слободној Француској.⁸⁾ Наполеон I., пронео је кроз Европу, уз многе револуционарне идеје, и принцип народности и тако пробудио национални осећај код Италијана, Пољака, Илира — Југословена и показао разједињеној Германији шта може уједињена национална држава да учини.⁹⁾

⁸⁾ Али Француска револуција је ускоро имала да учини велика одступања од горњих својих принципа. То се десило прво са Алзасом, чије су припајање тражили алзашански васали још 1789. год. наравно против воље немачких сењора, и то позивајући се на Вестфалски уговор, који је ову провинцију доделио Француској. Декретом од 4. августа 1789. год. Револуција одби да прихвати жељу алзашанских васала сматрајући да су престали да важе сви уговори донети пре Француске револуције, па и Вестфалски, и да се с тога ови васали не могу позивати на овај уговор кад траже спајање са Француском. Тек доцније, пошто су вођене велике доктринарске дискусије, Алзас постаде француски, по речима Мерлена де Дуге, што је народ из Алзаса изразио жељу да се споји са француским народом, па је у овом акту само играла улогу његова воља а никако права Француске из Вестфалског уговора.

У питању припајања Авињона и околних територија, које су припадале Папи, Француска револуција је била врло непријатељски расположена. Није признавала ни наследна права Француске на ове државне територије, па чак ово гледиште није променила ни после побуне становништва ових покрајина, које отера папског легата, узе власт у своје руке и преко створеног одбора прогласи уједињење 11. јуна 1790. год. ових територија са Француском.

Делегатима, који дођоше у Париз да траже уједињење са Француском, после извештаја чувеног правника Троншеа, доцније једног од твораца Наполеоновог Грађанског законика, Скупштина изјави, да се Авињон може сјединити са Француском само после слободног пристанка становништва и закључења уговора о томе са Папом, јер би у противном то било завојевање противно начелима Револуције.

На протест Авињонаца, предмет дође поново пред Скупштину, где се отвори велика дебата између принципа „природног и незастаримог права народа“ да одлучује слободно о својој судбини и „позитивног права“. Прву тезу заступали су преставници левице и крајње левице, нарочито Песнион и Робеспир, налазећи, да се слободи народа не може стати на пут: његова воља мора се поштовати. Противници Малоне и нарочито Шарије представили су све ово као прикривена завојевања, истичући нарочито, да ако се прихвати гледиште, да се становништво туђих покрајина може присаједињавати Француској, да се по истом принципу мора одобрити и становништво Француске да се од ње одвоји, што води разједињавању француске државе а што треба по сваку цену спречити.

После дуге неизвесности и борбе, донет је декрет од 15. септембра 1791. год. у коме се каже, да су ове покрајине од сада „нераздвајни део Француског Царства“ како с тога, што је то слободна и свечано изражена жеља већине становника њихових, тако и стога, што Француска на те покрајине полаже право. У питању тражења присаједињавања Француској неких територија око Рајне, револуционари су остали при своме првобитном становишту, да не проширују француску територију и на ове покрајине.

Али у погледу Савоје и Нице, Конвент је био много попустљивији. Када је француска војска у септембру 1792. год. ушла у Са-

Али, принцип народности доби нов ударац на Конгресу у Бечу и Светој Алијансији¹⁰⁾ владалаца против народа, што само за тренутак задржа развој народа у стварању националних држава.¹¹⁾

воју и заузела Ницу са околном територијом, не опаливши ниједан метац, приступи се консултацији становништва, које, кад се великом већином изјасни за сједињавање са Француском, Конвент не могаде а да ово становништво са ове две покрајине не прими у крило француске нације, назначивши у декрету од 27. новембра 1792. год. да прихвата слободно изражену жељу овог становништва за припајање са Француском, али незаборавивши да назначи, да то припајање тражи и принцип природних граница Француске.

Међутим, већ 16. децембра 1792. год., Конвент издаје декрет у коме налаже својим генералима, да у свима државама које буду заузели, укину садашњу власт, објављујући народу, да му доноси слободу, једнакост и братство и да ће сматрати сваки онај народ за непријатеља који би хтео да задржи своје владоце. То је већ наметнута слобода која води прикривеним анексијама. У томе смислу нижу се плебисцити у Белгији и на Рајни, тако да Конвент, на предлог Мерлена де Дуге, а у вези једног ранијег Дантоновог говора, доноси резолуцију, да Француска република може и треба да задржи заузете територије „не питајући о томе становништво“. То је потпуна пропаст револуционарне идеологије и почетак пропасти саме Револуције.

⁹⁾ Наполеон I. са својом владавином с правом се може сматрати као логични завршетак Револуције која није поштовала своје сопствене принципе. На револуционарну идеологију, он је везао свој моћни индивидуализам и реализам. Од Капета је узео идеју о природним границама Француске, од Бурбона идеју краљевства и фамилијарних пактова а од енциклопедиста и револуционарне идеологије принцип народности. Ова три постулата даће му нечувену снагу и помоћи, да кроз Европу пронесе име Француске како је нико пре њега није пронео. Он ће бити велики промотор буђења успаваних народности у Европи и допринеће, да се у њој развије национални осећај, из кога су поникле многе народне државе.

¹⁰⁾ Са повратком Бурбона у Француској враћен је и принцип легитимитета. Бечки конгрес, ликвидирајући Наполеонску Европу, успостави европску равнотежу уз божански монархистички принцип, који признаје сва права монарху а одузима сва права народу. Народни су да слушају, владоци да им заповедају и њима располажу као својом својином. Да би се то спровело и одржало, створена је Света Алијансија као институција која је у првом реду имала да штити владалачке престоле од сувише честих народних буна.

¹¹⁾ Прве реакције против Бечког конгреса осетише се у разним државама у Јужној Америци, које побуни Боливар, затим у Пруској, Пијемонту и на целом Апенинском полуострву, Грчкој. Од 1831. год. овај се покрет развијао нарочито на Апенинском полуострву, у Белгији, Бразилији, Данској и Пољској. Томе није могао да стане на пут ни Папа Григорије XVI. ни напуљски Фердинанд II. ни руски Цареви, ни Пруски Краљ. Међутим, нарочити полет националистички покрет доби када се у Пијемонту донесе Устав 8. фебруара 1848. год. и по њему састави прва уставна влада, при чему је много помогао либерални покрет француских идеолога, који је довео до Фебруарске револуције 1848. год. Ова револуција, као што је познато, имала је један од најважнијих спољних узрока, спречавање владе Луја Филипа да се приближи Аустро-Угарској монархији, изразито противној сваком националистичком покрету, уз многе унутрашње узроке.

Француска револуција од 1848. године нарочито је на-
клоњена овом покрету.¹²⁾ Наполеон III., изашао из ове ре-
волуције као Претседник Републике, постави велики поборник
принципа народности као цар Француза и под њиме 1860. год.
обавља се плебисцит у Емилији и Тоскани у циљу сједиње-
ња са Сардинском Краљевином. Папска држава такође дели-
мично, изјашњава се за сједињење са Пијемонтом, тако да се
Италија ствара под идејом принципа народности, после не-
уморног јавног и тајног рада Кавура, Гарибалдија, Ђобер-
тија и других.¹³⁾ Савоја и Ница исте 1860 год. припадају се
плебисцитом Француској,¹⁴⁾ Јонска острва 1863. год. гласа-
њем становништва спајају се са Грчком,¹⁵⁾ а Венеција 1866.
год. прилази новоствореној Краљевини Италији.¹⁶⁾

Јужноамеричке државе створене су на истом принципу.

¹²⁾ До 1848. год. владе су биле под јаким утицајем национа-
листичког покрета и доктрина и ако то нису јавно потврђивале. Народ
дошао до изражаја 1848. год. у Француској, преко својих идеолога:
Беранжеа, Ламенеа, Карела, а нарочито Ламартина, јавно симпатише
националном покрету. Француска влада, у манифесту од 4. марта
1848. год. и Министар иностраних послова Ламартин у Парламенту 23.
маја 1848. год. то јавно потврђују, а Устав од 4. новембра 1848. год.
у уводном члану петом изриком каже, да Француска Република по-
штује стране народности као што то тражи и за њену народност и да
неће предузимати рат у циљу завојевања, као што неће употреб-
љавати своју силу против слободе ма кога народа.

¹³⁾ Цар Наполеон III., шампион народности, схвата принцип
народности као право народа да сам решава о својој судбини. Под
његовом владом, која фаворизира покрет ослобођења и уједињења
Италијана, 11. и 12. марта 1860. год. обављају се плебисцити у Еми-
лији и Тоскани којом се приликом народ изјашњава огромном већином
за Италију.

¹⁴⁾ Сходно члану 1. Туринског уговора од 25. марта 1860. год.
склопљеном између Наполеона III. и Краља Сардиније, приступило је
се консултовању народа на територији Савоје и Нице у погледу ње-
говог припајања Француској. Плебисцити извршени 15. априла 1860.
год. за Ницу и 22. априла 1860. год. за Савоју, дали су велику већину
гласова за пријање Француској, после чега се ове две провинције де-
финитивно спојише са овом државом.

¹⁵⁾ На основу Бечког уговора од 5. новембра 1815. год. закључе-
ног између Аустрије, Русије и Велике Британије, призната је не-
зависност седам Јонских острва, са правом фидеикомиса Великој
Британији. Како је се поред ових острва, насељених искључиво
Грцима, развијала слободна Грчка држава, то силе заштитнице при-
знаше право Парламенту, на основу специјалног мандата, да се из-
јасни по питању спајања ових острва са Грчком. После изгласавања
Парламента у овом смислу 7.—10. октобра 1863. год. силе потписнице
Бечког уговора 14. новембра 1863. год. признаше сједињење ових
острва са Грчком.

¹⁶⁾ Када је 24. августа 1866. год. Аустрија уступила Венецију
Француској. Наполеон III. постави питање становништва, да се путем
плебисцита изјасни да ли је за уједињење са Италијом. Плебисцит
извршен 21 и 22. октобра 1866. год. даде већину од 647.246 гласова
за Италију са 69 гласова против.

Германија, после једног победоносног рата, постаје Ве-
лика Немачка опет на основу принципа народности.¹⁷⁾

У државама, као што је била Аустро-Угарска, све до пред-
рат, присуствујемо великом покрету разних народности, који
ће, уз многе друге разлоге, довести до Великог рата.¹⁸⁾

У колико је се рат продуживао, у толико је човечанство
под оружјем све више тражило да му се, у виду ратних ци-
љева, објасни зашто се ратује. Савезничке и Удружене силе
веома рано, још од 1914. год. почињу објашњавати, да се рат
води због триумфа принципа народности, уз остале друге раз-
логе, да највећи савезнички идеолог претседник Вилсон, у
последњим фазама рата, истакне право народа да се опре-
дељују слободно за своје заједнице као готово једини савез-
нички ратни циљ. Централне силе, одбијајући најпре одлуч-
но право народа да се слободно опредељују у погледу зајед-
нице у којој хоће да живе, пристају на њега и предлажу раз-
не аутономије у колико се то односи на народе из Аустро-
Угарске.¹⁹⁾

¹⁷⁾ О уједињењу Немачке као веома познатом и о догађајима
који су му претходили, сматрамо да не треба ништа ближе да кажемо.

¹⁸⁾ Ни о догађајима везаним за покрет народа под Аустро-
Угарском монархијом нећемо ништа ближе говорити пошто смо ве-
ликим делом живели и преживели крупне историске догађаје, који
су са овим покретом у вези.

¹⁹⁾ Ратни циљеви као такви а право народа да се сами опре-
дељују у погледу своје припадности као особен ратни циљ, веома је
интересантно поглавље Великог рата и као такво заслужује нарочиту
студију. Међутим, потребно је да се нагласи, да је истицање права
народа да се сами опредељују о својој судбини, творевина Великог
рата и да је имала велики и моћан утицај на развој и свршетак рата.

Велика Француска револуција у првој својој фази трудила је
се да својим војницима објасни високе идеале за које иду у рат. Пре
ње ничег сличног, ако занемаримо Крсташке ратове. То долази отуда
у колико се односи на XIX. век, што је у многим предратним уставима
право објаве рата припадало само владаоцима, док је се мир могао
закључити уговором ратификованим од парламента. Као да је акт
објаве рата био мање опасан и судбоносан од закључења мира!
Ову аномалију ублажиле су знатно послератне уставне одредбе,
затим Друштво народа са својим многобројним поступцима ради от-
клањања рата и институција међународне арбитраже.

Период који претходи рату, показује јасну жељу и настојање
добронамерних влада, да се сукоб отклони, у чему нарочито пред-
њачи Енглеска. Тражи се разлог неспоразуму и тежи се његовом от-
клањању. Али једном објављен, рат је се развијао са свом свирепашћу.
Народи су почели да траже кривце у исто време кад су почели да
добивају преставу о томе, да се рат не може завршити све док се
не призна право на живот малим и великим народима.

У колико је се рат дужио, у толико су и нематеријални ратни
циљеви, на првом месту принцип народности, узимали маха пред
материјалним циљевима: анексијама и ратним оштетама. Ово ће се
нарочито осетити са ступањем у акцију Претседника Вилсона, који
у европске методе уноси нов дух основан на чистом демократизму

Победа савезничког оружја омогућила је остварење, негде делимично, негде у целини, овога принципа народности, који је на Конференцији мира у Паризу био веома омиљен,²⁰⁾ нарочито у првој фази кад се је закључивао уговор о миру са Немачком. Много су га мање савезници ценили кад је дошао мир са Аустријом, а сасвим су га одбацили приликом закључења уговора о миру са Мађарском и Бугарском, из простог разлога, што интегралну примену овога принципа нису више тражиле победничке земље, већ побеђене. С погледом на завојевање и насилно денационалисање словенског и румунског живља од стране Аустро-Мађара, плебисцит у 1919. год. испао би повољно по побеђене државе Аустрију и Угарску, па су Савезничке и Удружене државе добро учиниле, што се нису дале завести у овом случају принципом народности, који не би оправдао циљ: да се народи слободно опредељују о својим заједницама, јер би се тиме санкционисала једна дугогодишња неправда.

Версаљски уговор о миру пружа нам више случајева примене међународног плебисцита, које ћемо све у најкраћим погледима проучити.

1) *Епен и Малмеди.* — Ове територије одвојене од Немачке, припале су Белгији, али, како у њима има много немачког живља, то је чл. 34. Версаљског уговора о миру предвиђена могућност за становништво, да писмено изрази своју жељу у томе погледу, да целе те територије или један њихов део остану и даље под немачким суверенитетом. У томе циљу, белгиске власти које ће одмах посести ове територије, ставиће на расположење становницима регистре у Ајпену у Малмедиу да у њих уписују своје жеље у овом погледу. Рок за упис предвиђен је од шест месеци рачунајући од ступања на снагу Версаљског уговора.

и крајњој незаинтересованости. Савезничке владе, и ако можда не би ишле овако брзим темпом у прокламовању ратних циљева а међу првима права народа да решава о својој судбини, нису могле изостати иза моћног савезника Претседника Вилсона, који је у то време имао иза себе готово целокупни народ Североамеричких Сједињених Држава, те стога видимо и код савезничких државника, у другој половини рата, жељу и вољу, да не изостану иза Претседника Вилсона у овом напору.

И ако је овај предмет веома интересант, ми се на жалост на њему дуже не можемо задржати, већ читаоце упућујемо на излагања у нашој горе наведеној тези стр. 155. и сл.

²⁰⁾ То ће нарочито добро истаћи Претседник Поенкаре 18. јануара 1919. год. кад је отворио Конференцију мира у Паризу. Обраћајући се делегатима, Претседник Поенкаре казао је том приликом: „Ако имате да измените карту света, то је у име народа и под условом да верно тумачите њихове мисли, да поштујете право народа великих и малих, да располажу самим собом и да га помиристе са такође светим правом, правом етничких и верских мањина“.

Наравно да овде није могло бити ни говора о слободи изражавања становништва у присуству белгиских власти, тако да је број оних, који су се изјаснили за повратак Немачкој, веома незнатан. У ствари, плебисцит у овом случају послужио је Белгији да маскира анексију немачке територије, и ако је се то могло учинити на сасвим други начин, пошто је исправка белгиске територије у правцу Епена и Малмедија била животнo питање белгиско, па је се овај поступак, на овај начин једино могао оправдати.

2) *Шлезвиг.* — Шлезвиг је територија на северу Јатског полуострва омеђена са југа килским каналом и реком Ајдером до њеног утока у море. Настањен је претежно Данцима. Има своју засебну националну историју, која је оличена у побуну становништва 1848. год. у циљу независности. Данска, изашла победница у овом потхвату, 13 година доцније би нападнута од Пруске и Аустрије. На Лондонској конференцији, која се саста после пораза Данаца, кад ови одбише да приме поделу Шлезвига без консултовања становништва, дође до новог рата у коме Данска изгуби војводство Холштајн, Шлезвиг и Ланербург. И ако је у чл. 5. Прашког уговора од 23. августа 1866. год., којим је овај рат окончан, изриком предвиђено, да ће се путем слободног гласања питати становништво северног Шлезвига да ли хоће да се сједини с Данском, до тога никад није дошло и ако су то тражили и Наполесн III. и цар Русије и становништво дотичне области.

За време рата становници Шлезвига одликовали су се својим антигерманским осећајима. Због тога их је Немачка прогањала. 13. октобра 1918. год., уочи пораза, Немци удешише са оним делом шлезвишког становништва, које је њима наклоњено, да ови упуте једну адресу у којој данско становништво са ове области пристаје, да своје национално питање реши у споразуму са Немачком. По завршетку рата Савезне и Удружене силе упутиле су Данској питање, да ли жели да се на Конференцији мира исправља и питање примене чл. 5. Прашког уговора од 23. августа 1866. год. И ако данска влада германофилски расположена одговори одречно, ипак дански парламенат — Риксдаг изгласа дневни ред, у коме изриком тражи, да се и на становништво Шлезвига примени право народа да одлучује о својој судбини. Исто то крајем 1918. год. тражила је скупштина у Абенцау.

Како данска делегација у Паризу није могла дати ближа потребна обавештења Савезним и Удруженим силама о жељама Данаца у Шлезвигу, ове силе на своју руку поделише цео Шлезвиг на три зоне и доставише своју одлуку данској влади. У своме одговору, данска влада одбија сваку консултацију у трећој зони као најближој Немачкој, за другу зону

— средњу, није тражила чак ни евакуацију немачких власти и ако се у њој налази веома важан град Фленсбург, што је дало повода немачкој влади, да Данску назове „још једним пријатељем немачким“. За прву зону тражено је консултовање становништва.

Версаљски уговор о миру говори у чл. 109.—114. о Шлезвигу. Границе између Данске и Немачке утврдиће се саобразно тежњама становништва на основу резултата гласања, а по предлогу Међународне комисије, која ће спровести плебисцит, при чему ће се водити рачуна о посебним географским и економским потребама места. Шлезвиг је подељен у две плебисцитске зоне: северну, која има око 390.000 хектара са око 107.000 становника (попис из 1910. год.) и јужну у којој има око 133.000 хектара са око 109.000 становника, од којих само град Фленсбург има 63.000 становника. Северну зону евакуисаће немачке власти најдаље за десет дана по ступању на снагу Версаљског уговора, коју ће одмах посести Савезничке и Удружене силе са својом војном снагом и путем Међународне комисије припремити плебисцит, обезбедивши „слободу, искреност и тајност гласања“.

Право гласа има свако лице без обзира на пол, које је на дан ступања на снагу Версаљског уговора навршило 20 година живота, и које је рођено или имало домицил у плебисцитној зони пре 1. јануара 1900. год. или да је од немачке власти протерано не сачувавши ту свој домилиц. Гласање ће се обавити по општинама: домицила или порекла гласача. Гласање у северној зони сматраће се као јединствено, у јужној одређиваће се по резултату гласања по општинама, с тим, да ће се у овој другој зони гласање обавити најдаље за пет недеља по гласању у северној зони.

У северној зони гласање је извршено 10. фебруара 1920. год. Данци су добили 75.887 гласова или 74,2%, а Немци 25.223 или 25,8% на 101. 110 гласача и око 110.000 уписаних бирача.

У јужној зони плебисцит је извршен 14. марта 1920. год. Немци су однели велику победу са 48.148 гласача према 13.025 гласача за Данску. Главни град Фленсбург одлучио је борбу са 19.416 гласача за Немачку и 7.589 гласача за Данску. Овакав исход плебисцита у јужној зони, после велике пропаганде од стране Немачке, имао је за последицу пад германофилске владе у Данској и распуштање данског парламента.

По предлогу Међународне комисије, цела северна зона са незнатном изменом граница на рачун јужне зоне припала је Данској, а остатак јужне зоне са Фленсбургом припао је Немачкој.

3) *Источна и Западна Пруска.* — У одговору Савезничких и Удружених сила на примедбе немачке делегације на предлог уговора о миру, који ће доцније, нешто измењен, постати Версаљски уговор, по питању ових покрајина, речено је пре свега, да ће победници искористити своју победу „да би повратили Пољској независност, која јој је пре једног столећа неправедно одузета и да ће обновљеној пољској држави припојити све оне покрајине, које су настањене несумњиво пољским живљем.“ Ипак, пристале су да поново претресу будућу западну границу Пољске према границама бивше Краљевине Пољске, како би Пољској припало што мање Немаца. Што се пак Источне Пруске тиче (област Аленштајна) она историски није пољска земља, али Савезничке и Удружене силе, због недовољно јасне ситуације у овој области у погледу становништва нашле су за потребно, да приступе консултацији становништва исто онако као што су поступиле и са Западном Пруском (област Мариенвердера).

Плебисцит у Источној Пруској предвиђен је у чл. 94. и 95. Версаљског уговора о миру, где је, пошто је омеђена плебисцитска територија, остављен рок од 15 дана по ступању на снагу уговора о миру, у коме ће немачке трупе напустити ову област, када ће је заузети војне снаге Савезничких и Удружених сила са Међународном комисијом од пет чланова, која ће обезбедити „слободу, искреност и тајност гласања“. Право гласа признато је сваком лицу без обзира на пол, ако је напунило 20 година на дан ступања на снагу уговора о миру и ако је у плебисцитној зони рођено или је ту имало свој домицил или своје место становања. Гласање ће се обавити по општинама, после чега ће, водећи рачуна о гласању у свакој општини, Међународна комисија поднети Савезничким и Удруженим силама предлог, како да се повуче граница Источне Пруске према Пољској, при чему ће се водити рачуна о жељи коју је становништво изразило гласањем као и о географском и економском положају и важности места.

Плебисцит у Западној Пруској предвиђен је у чл. 96. и 97. Версаљског уговора са истоветним модалитетима као и за Источну Пруску.

Рок у коме се плебисцит има извршити није предвиђен.

Плебисцит је извршен 11. јула 1920. год. у обема територијама. У Источној Пруској која је имала 1.704 изборне области — општине, на 361.063 гласача, гласало је за Немачку 355.655, а за Пољску 5.408. У Западној Пруској која има 396 изборних области — општина, на 99.316 гласача, гласало је за Немачку 91.634 а за Пољску 7.682.

И ако је Пољска објашњавала, да је плебисцит неправилно изведен, ипак су ове две области онако како су омеђене Версаљским уговором, остале немачке.

4) *Горња Шлезија*. — Од свих области намењених плебисциту, Горња Шлезија је несумњиво једна он најважнијих, како по броју становништва, тако и по величини и богатству плебисцитске територије.

У одговору на примедбе немачке владе на предлог уговора о миру, Савезничке и Удружене силе навеле су, да је Горња Шлезија пољска територија јер је настањена Пољацима и ако није била саставни део Краљевине Пољске. „Обнова пољске државе, речено је у овом одговору, јесте велики историски догађај, који не може а да не покида многе везе, да не проузрокује многе пролазне тешкоће и да не узнемири многа лица, али Савезничке и Удружене силе имале су за главну бригу, да обезбеде озбиљну заштиту, како Немцима тако и осталим верским, расним и језичним мањинама, које ће прећи под власт Пољске“. С тога су одлучиле да ове тешкоће у Горњој Шлезији реше путем консултовања оних које то питање директно интересује.

Ова одлука није прошла без тешкоћа у Врховном савету на Конференцији мира. Лојд Џорџ, који је предложио плебисцит у Горњој Шлезии, после великог опирања и дугих преговора, успео је зато да придобије Претседника Вилсона и Клемансоа.

Плебисцит је предвиђен у чл. 88. Версаљског уговора са једним додатком од шест чланова, у коме су сви модалитети предвиђени. Горња Шлезии износи 13.240 кв. километара и има 2.197.709 становника од којих, према предратном немачком попису, има 57,2% Пољака, 38,9% Немаца и 4,9% осталих народа — Јевреја, Чеха и др. Од ове територије, без плебисцита припало је Немачкој 2.012,7 кв. километара са 216.555 становника и Чехословачкој 311,7 кв. километара са 50.062 становника. Остаје за плебисцит територија од 10.915,6 кв. километара са 1.931.192 становника. Кад се овоме дода 473 кв. километара са 47.657 становника из Средње Шлезии придодате плебисцитној зони, значи да је се плебисцит имао извршити на територији од 11.388,6 кв. километара са 1.978.849 становника.

У року који не сме бити дужи од 15 дана по ступању на снагу Версаљског уговора, немачке власти евакуисаће плебисцитску област, коју ће посетити Међународна комисија од четири члана са потребним војним снагама и обезбедити „слободу, искреност и тајност гласања“.

Гласање ће се извршити по истеку рока који не може бити краћи од 6, ни дужи од 18 месеци, рачунајући од ступања на дужност у тој зони напред наведене комисије, а дан ће утврдити Савезничке и Удружене силе.

Право гласа признато је сваком лицу, без обзира пола, које је до 1. јануара оне године у којој ће бити плебисцит,

напунило 20 година и које је у плебисцитској зони рођено или ту има домицил од дана који Међународна комисија утврди, али који не може бити познији од 1. јануара 1919. год., или да је од немачких власти било протерано не сачувавши свој домицил. Гласање ће се извршити по општинама а гласачи ће гласати тамо где имају свој домицил или где су рођени ако домицила немају на плебисцитној територији. Резултат гласања утврђиваће се по општинама, према величини гласова у свакој општини.

По закљученом гласању Међународна комисија ће саопштити главним Савезничким и Удруженим силама резултат, са предлогом како да се повуче гранична линија између Немачке и Пољске „водећи рачуна о жељи коју су становници изразили као и о географском и економском положају места“.

Савезничке трупе дошле су у плебисцитску зону 20. јануара 1920. год. а после три недеље дошла је и Међународна комисија. Немачка влада одредила је доктора Урбанека за шефа немачког комесаријата за плебисцит са седиштем у Катовицама, а пољска влада одредила је за свога шефа Корфанта са седиштем у Бојтену.

Неспоразуми и сукоби, често крвави, између Пољака и Немаца, изазвали су интервенцију савезничких војних снага. Тако је у сукобу у мају 1920. год. у Опелну убијено више француских војника, а у августу 1920. год. услед сукоба француских и немачких војника у Катовицама, умешаше се Пољаци са милицијом јаком од око 50.000 људи и разоружаше немачке полицијске органе, на чије место дођоше савезнички органи. Штрајкови пољских радника онемогућивали су редован рад у Горњој Шлезии и изазивали велике нереде.

Плебисцитска територија би подељена у 22 јединице које нису одговарале ранијој административној подели. На 12 дана пред плебисцит, Немци доведоше око 150.000 гласача рођених у Горњој Шлезии. 20 марта 1921. год. плебисцит је извршен са резултатом неповољним за Пољску. На 1.220.996. уписаних гласача, било је 1.028.558 становника на плебисцитској територији и 192.436 дошљака, највећим делом Немаца. Од тога броја гласало је 1.186.234 лица и то 479.414 за Пољску што чини 40,4% и 706.820 лица за Немачку што чини 59,6%.

Анализа плебисцита даје нам јасну слику. Од целокупног броја дошљака у 192.436 гласало је за Пољску свега 10.120 или 2,1% од целокупног броја гласача, а за Немачку 182.316 или 25,8% од целокупног броја гласача. Кад се одбију гласови дошљака у 192.436 остаје код становништва настањеног на територији Горње Шлезии 993.798 гласача од којих до-

лази за Пољску 469.294 гласача или 47,3% од целокупног броја гласача и за Немачку 524.504 или 52,7% од целокупног броја гласача. Од 1.475 општина, 46,3% биле су са већином за Пољску, а 53,7% за Немачку.

На западу од Одре гласали су Немци у огромној већини за Немачку. У области Плеса, Рибника и Тарновица, као и у делу источно од Катовица, Бојтена и Лублиница, изузимајући велике градове, гласови су пали у већини за Пољску. Индустриска зона и зона западно од Катовица, Бојтена и Лублиница представљале су прави мозаик у погледу расподеле гласова. Корфанти је тражио да сви пољски гласови припадну Пољској. Немци су истицали економску недељивост Горње Шлезиије и тражили целу област за себе.

Међународна комисија није била сагласна у погледу предлога за граничну линију између Пољске и Немачке по резултату гласања. Док је француски преставник тражио граничну линију са 51,4% Пољака, енглески и италијански преставници предлагали су да се Пољској уступе само несумњиво пољске области према плебисциту а да цео индустриски део Горње Шлезиије припадне Немачкој. Пошто је Врховни савет изгледа нагињао овом другом предлогу, то Корфанти подиже буну 2. маја 1921. год. и поседе сву територију до линије коју је предлагао као границу између Пољске и Немачке. Како су немачке трупе пошле да бране ову територију, то умало што не дође до оружаног сукоба између Пољака и Немаца, што међународне трупе хитном интервенцијом спречише.

Пошто Врховни савет није могао наћи решење, то 12. августа 1921. год. упути цео предмет на решење Савету Друштва народа на мишљење, који 12. октобра 1921. год. достави Врховном савету свој предлог граница са објашњењима зашто је тако поступио, препоручујући у исто време да се Немачка и Пољска споразумеју у погледу економског поступања у овој покрајини.

Граница је препоручена сходно резултату плебисцита. Полазећи од севера, граница прелази кроз провинцију Лублиниц, остављајући велики део њен са градом Лублиницом Пољској. Затим гранична линија иде преко провинције Тарновица, Кенигсхите, Катовица и Рибника, које већим делом са овим градовима оставља Пољској, док је Немачкој припала покрајина са градовима Глајвицем, Хинденбургом и Бојтеном.

Пошто је Врховни савет прихватио препоруку Друштва народа у погледу предлога границе, исту је препоручио Пољској и Немачкој, јер у противном савезничке владе су одлучиле „да предузму оне мере које буду сматрале опортуним да би прибавиле пуну важност њиховој одлуци“.

Пољска прихвати одмах горњи предлог, а Немачка после извесног оклевања пристаде да предложена гранична линија буде граница између ње и Пољске, те се тако заврши спор који је, и поред консултовања становништва у Горњој Шлезиији и можда највише због тога, могао понова да запали Европу.²¹⁾

5) *Сарска област*. — Још за време Велике Француске револуције, Сарска област тражила је да се сједини са Француском, као њој блиска по слободарским осећајима.²²⁾ Она је једно кратко време сачињавала саставни део територије француске државе, али је са пропашћу Наполеонове Европе, остала германска провинција на граници Француске.

У току XIX. века, са развојем индустрије, Сарска област, благодарећи своје великом рудном благу, веома се развила и допринела у многосте да се немачка индустрија развије до завидног степена. Као што је познато, она је сматрана једном од најзначајнијих индустријских области Немачке Царевине, са веома густо насељеним становништвом.

Пошто је се рат водио изван ове области, то она није ништа претрпела од рата, док је француска индустрија у Северној и Источној Француској била готово у потпуности уништена од стране немачких трупа. Нарочито су страдали угљени мајдани. Да би се дала накнада Француској за њене разорене угљене мајдане и упропашћену индустрију у овом делу њене територије, Немачка „уступа Француској у потпуну и апсолутну својину, чисту и слободну од сваког другог те-

²¹⁾ в. *Le Temps* од 12. јануара 1935. г. чланак под насловом. *Plébiscites d'après guerre*.

²²⁾ Веома интересантан докуменат становништва Сарбрикенског (Сарског) среза о томе саопштен је у нашој тези на стр. 49. и 50. у белешци. Он гласи: „Становништво Сарбрикенског среза Законодавном телу Француске републике у Паризу. — Грађанине Претседниче, будите веран тумач наше највише воље код великог народа који ваша божанска скупштина претставља. — Ставите до знања нашу непоколебљиву верност за ствар слободе, нашу искрену приврженост републиканском режиму. — Нека наше спајање, исто толико чисто колико и неповредно, буде достављено нацији која нас у сваја и удружује њеним великим судбинама, сачињавајући од овог тренутка са њом само једну и исту породицу. — Спојени срцем и љубављу са Француском, нашом истом отаџбином ми ћемо имати у будуће само један дух, само једну вољу и само један интерес: ми ћемо тако живети уједињени у начелима слободе и једнакости.“

Овај докуменат потписало је више грађана из Сарбрикенског среза, али га и поред тога треба примити са великом резервом, пошто је у Рајнским областима и Палатинату био веома чест случај, да су републикански генерали, у смислу примљених инструкција, под претњом репресалија, изнуђавали овакве и сличне декларације од становништва, коме су доносиле слободу. Иначе, како је дошло до горње изјаве становништва из Сарбрикенског среза, није нам ближе познато.

рета, са искључивим правом експлоатације, угљене руднике у басену Сарре, онако како је омеђен чл. 48.“ — чл. 45. Версаљског уговора о миру. Пошто је у чл. 48. истог уговора омеђена Сарска територија, Друштву народа признато је право фидеикомесара на Сарској области. „По истеку рока од 15 година, од ступања у важност тога уговора, становништво речене територије позваће се да се изјасни о суверенству под које жели да буде стављено“.

У додатку уз чл. 45.—50. Версаљског уговора о миру који говоре о Сарској области, детаљно је предвиђен поступак о уступању Француској својине рудника и о њиховом експлоатисању (глава I), о управи Сарске територије (глава II) и о консултовању народа (глава III), по истеку од 15 година од управе Сарске области од стране Друштва народа.

Сарска област, под окриљем Друштва народа, била је организована као једна мала држава са управном и судском влашћу. Њоме је управљала једна Међународна управна комисија, која је тромесечно подносила Друштву народа веома интересантне извештаје о којима нећемо говорити.

У другој половини 1934. год., Савет Друштва народа одредио је комисију од три своја члана под претседништвом италијанског делегата г. Алоизија, који су имали да предложе Савету модалитете у вези са претстојећим плебисцитом и евентуалном предајом сарских рудника Немачкој. Тај извештај, донет у сагласности Француске и Немачке, примљен је у децембарском заседању Друштва народа. Најважнија његова тачка јесте исплата суме од 900.000.000.— франака као противвредност француских рудника у Сарској области приликом евентуалног уступљења истих Немачкој.

Према Версаљском уговору о миру, право гласа признато је, без обзира на пол, сваком лицу старијем од 20 година на дан гласања а које је било настањено на овој територији на дан потписа уговора о миру. Иначе остављено је Савету Друштва народа да одреди начин и дан гласања као и да обезбеди слободу, тајност и искреност истог.

Пошто је постигнут споразум између Француске и Немачке у погледу уступања рудника, Друштво народа одредило је плебисцит на дан 13. јануара 1935. год. у Сарској области, позвавши становнике Сарске области који имају право гласа, да се изјасне по трима следећим питањима: желе ли да се споје са Француском или са Немачком, или желе да садашње стање остане и даље. Тога дана, према извештају Рајтерове агенције од 15. јануара 1935. год. народ Сарске области гласао је са 477.109 гласова за Немачку, са 46.513 гласова за одржање садашњег стања и управе и са 2.124 за припајање са Француском. Неважећих гласова било је

2.249²³⁾. Овакав резултат, који је превазишао сва очекивања, последица је тога, што је Сарска област настањена готово искључиво Немцима, који су услед необично велике пропаганде данашњег режима у Немачкој стављени у главном пред алтернативу да гласају за или против Хитлера. Међународна управна комисија, и ако је се трудила да свима мишљењима обезбеди слободан изражај, ипак није могла да стане на пут специјалној психози у којој се данас налазе сви Немци ма где били настањени.

После оваквог исхода плебисцита, Савет Друштва народа на седници својој од 17. јануара 1935. год. донео је одлуку — резолуцију од великог историског значаја, која садржи три става, и која гласи:

„1) Савет одлучује да се целокупна територија Сарске области како је дефинисана чланом 48. Версајског уговора уједини са Немачком;

„2) Одређен је 1. март ове године као датум када Сарска територија има да потпадне под немачку владу; и

„3) Налаже се Комитету тројице да, у сагласности са немачком и француском владом као и сарском владом, предузме потребне мере у погледу промене режима у Сарској области и извршења обавеза. У случају да модалитет извршења обавеза не буде утврђен на дан 15. фебруара ове године, Савет ће донети потребне одлуке“.

Према овој резолуцији, у присуству г. Хитлера и његових доглавника, одбора тројице са г. Алоизијем на челу и преставника дотадањих власти и уз огромно одушевљење становништва Сарске области и манифестовања привржености Трећем рајху, Сарска област припојена је Немачкој 1. марта 1935. год. јер су до 15. фебруара 1935. год. завршени сви преговори између преставника Француске и Немачке о модалитетима овога припајања у вези са интересима Француске у Сарској области.

Према говору г. Хитлера на дан 15. јануара 1935. год. са ликвидацијом сарског питања, нема више неликвидираних питања између Немачке и Француске, тако да се може оче-

²³⁾ У веома интересантној Међународно-правној хроници о Сарској области објављеној у А р х и в у за фебруар 1935. год., коју препоручујемо читаоцима као нужну допуну наших излагања, г. Др. Стеван Ђирковић, према званичном извештају Друштва народа, наводи следећи резултат гласања:

Од укупног броја уписаних гласача, који је износио 539.542 гласало је 528.704 лица и то:

1) За одржање постојећег стања	46.613
2) За сједињење са Француском	2.124
3) За сједињење са Немачком	477.089
4) Ништавних гласова било је	905
5) Празних листића било је	1.256

кивати, да ће ове две велике државе поћи путем мирног споразумевања, што ће у многоме олакшати и разбистрити веома тешку међународну ситуацију, и ако г. Хитлер у своме говору у Сабрикену 1. марта 1935. год. није поменуо оно што је рекао 15. јануара 1935. год.

Као што смо на почетку ове наше студије навели, међународни плебисцити изгубили су много од придаване им важности при изради Версаљског уговора о миру, тако да је се приликом састава и израде Сен-Жерменског уговора о миру пришло овој институцији много обазривије, па с тога овај уговор садржи свега један плебисцит, у Корушкој.

6) *Корушка*. — Наша држава на Конференцији мира у Паризу тражила је јужни део Корушке, у којој је било према аустриским статистикама од 1890. године 44.644 Немаца и 100.331 Словенаца; а према истој статистици у 1900. год. било је Немаца 61.038 према 89.942 Словенаца, да се овај однос у 1910. год., према такође званичним статистикама, готово изједначи: 81.457 Немаца према 81.588 Словенаца. Ове статистике несумњиво утврђују, да је пораз Немаца а опадање Словенаца, последица насилне германизације становништва, па је се требало некако ова неправда да исправи.

Савезничке и Удружене силе, због неизвесности статистика нашле су, да у Корушкој треба питати становништво којој држави жели да припадне. У томе циљу, донети су чл. 49. и 50. у Сен-Жерменском уговору о миру, према којима, Корушка названа Целовачком облашћу по главном граду Целовцу, по омеђавању, би подељена у две зоне, јужну и северну, које поседоше и то јужну наше трупе а северну аустријске. Надзор над управом би поверен једној Међународној комисији са задатком, да обезбеди „непристрасну управу“, припреми гласање и осигура му „слободу, искреност и тајност“.

У јужној зони плебисцит је се имао извршити на три месеца по ступању на снагу Сен-Жерменског уговора о миру а на дан који Међународна комисија утврди. Ако гласање буде у корист наше државе, плебисцит ће се обавити у северној зони у року од три недеље после објављеног резултата у јужној зони а на дан који ће такође утврдити Међународна комисија. Ако резултат гласања у јужној зони испадне у корист Аустрије, гласање се у северној зони неће у опште извршити.

Право на гласање признато је сваком лицу које има пуних 20 година на дан 1. јануара 1920. год., да се 1. јануара 1919. год. његово обично место становања налазило у зони подвргнутој плебисциту, да је у истој рођено или да има из времена пре 1. јануара 1912. год. обично место становања или завичајно право.

Прокламована је недељивост плебисцитних територија. У јужној зони плебисцит је извршен 10. октобра 1920. год. под веома неповољним условима за нашу државу, а услед недозвољене пропаганде аустриским властима. За Аустрију изјаснило је се 22.025 гласача или 59,14%, а за нашу земљу 15.278 или 40,86% гласача. Протести наше владе нису ништа помогли, тако да Савезничке и Удружене државе одлучише, да целу јужну плебисцитску територију уступе Аустрији, па како је овај плебисцит испao у корист Аустрије, то се није ни приступило консултовању становништва у северној плебисцитској зони, те тако цела Корушка, са веома великим бројем Словенаца, припада дефинитивно Аустрији.²⁴⁾

*
* *

Из горњих излагања могу се извући извесни општи закључци.

Пада у очи да тамо где су Савезничке и Удружене силе биле решене да плебисцитску територију дефинитивно одузму од Немачке, као што је случај са Епеном и Малмедијем, нису дозволиле, да се народ слободно и путем тајног гласања опредељује. Отварање регистара за уписивање жеља немачког становништва у присуству белгиских власти а за припајање Немачкој, није никакво консутовање народа. Овакав поступак могао је само да шкоди идеји која је довела до опредељења народа у погледу државе којој желе да припадну.

Приликом одређивања плебисцита у Шлезвигу, Савезничке и Удружене силе, исправљајући неправду из уговора од 1866. год. у корист једне силе неучеснице у рату — Данске, нису ишле до краја са жељом да сви Данци из ове области припадну Данској, већ је Шлезвиг подељен, веома незгодно, у две плебисцитске зоне, тако да је само северна припала Данској, а јужна остала и даље под Немачком. Међутим, Данска није била у стању као слаба и незнатна, да се бори са моћном Немачком, те је право чудо да је и оволико шлезвишки плебисцит показао успеха, тако да се добија очигледно утисак, да су Савезничке и Удружене силе хтеле и да помогну Данцима и да се много не замере Немцима. И такав плебисцит није дао жељене резултате.

²⁴⁾ О Шопроњском плебисциту в. *Le Temps* од 12. јануара 1935. год. чланак: *Plébiscites d'après guerre*.

О ситуацији у Тешену на граници Чехословачке и Пољске, покрајини од око 2.282 кв. километара са 426.370 становника према попису од 1910. год., око које је покрајине вођена жучна борба између ове две државе, и где је био предвиђен плебисцит, па је се од истог одустало обостраним споразумом Чехословачке и Пољске и граница повукла од стране Амбасадорске конференције на задовољство обе заинтересоване државе. — в. нашу тезу стр. 284. и сл.

Плебисцити у Источној и Западној Пруској нису имали никаквог оправданог разлога. Чисте немачке провинције, настањене готово искључиво Немцима, нису се могле друкчије изјаснити, јер су имале да се одлучују за своју моћну отаџину према којој је стајала обновљена Пољска са још неутврђеним границама и без дефинитивно утврђеног унутрашњег уређења. Ако су Савезничке и Удружене силе хтеле да помогну Пољској на овој страни, нису то могле принципом народности, већ сасвим другим принципом, принципом потребе, да се омогући слободан развој и живот обновљеној Пољској, те је и овде плебисцит претрпео велики неуспех.

Плебисцит у Горњој Шлезији претставља нарочити интерес. У тој области, према званичним немачким статистикама од 1910. год., пољско становништво било је у већини. Ако је младој пољској држави требало обезбедити рударско богатство у Горњој Шлезији и у исто време припојити јој велики број Пољака, то је се могло учинити без плебисцита. Задовољен би био и принцип народности и принцип да треба дати новом пољском организму сретства за живот и развијање. Овако, тек створена Пољска држава, имала је да издржи велику борбу са јаком Немачком, и захваљујући само необичном пожртвовању комесара Корфантиа, Пољска је добила гласове са којима може бити веома задовољна. Плебисцит је овде у неколико негација принципа народности, пошто је и поред плебисцита много Немаца припало Пољској а много Пољака припало Немачкој.

Сарска област приликом плебисцита подлегла је општем расположењу немачког народа: није се гласало за Немачку, Француску или за постојеће стање, већ за Хитлера или против њега. То Међународна управна комисија није могла спречити и ако је учинила све да обезбеди слободу и тајност гласања. Тако је и овај плебисцит у области настањеној готово искључиво Немцима, био у ствари политичка манифестација за Хитлера или противу њега, а то није више међународни плебисцит.

Губитак Корушке на првом месту кривица је наше недовољне пропаганде, јер се становништво није могло слободно изјаснити. Аустриска пропаганда, неспречавана од Међународне комисије, представила је нашу младу националну државу уз многе друге неистине и као жандарску и силеџијску, тако да ту о слободном опредељивању становника није могло бити ни говора. Ако су нам Савезничке и Удружене силе хтеле да помогну, с погледом на аустриске званичне статистике, могле су нам и без плебисцита доделити јужну плебисцитску област, те би се тако избегло и у овом делу Европе пропадање једне теориски добре институције — међународног плебисцита, а нама би се стварно помогло.

С тога су и Чехословачка и Пољска добро урадиле што се нису завеле предложеним плебисцитом у Тешену, већ су свој однос расправиле, на обострано задовољство, преко Амбасадорске конференције.

Може се приметити, да су плебисцити обављани у сувише кратком року од ступања на снагу уговора о миру, са изузетком Сарског плебисцита. У остављеном року, нове државе створене на развалинама Немачке и Аустро-Угарске, нису могле одмах после рата да се довољно организују и да приступе припремању плебисцита, тако да су снаге биле неједнаке, па није никакво чудо, што су младе државе претрпеле пораз у плебисцитима.

Широко право признато лицима настањеним или пореклом из плебисцитских области, окренуло је се против младих држава, које нису биле у стању да спрече досељавање Немаца и Аустријанаца у плебисцитске зоне из којих су се давно иселили и у којима немају више никаквих материјалних нити других каквих интереса. Међутим, консултовање становништва могло је бити само оног, које има непосредан интерес да се припоји једној или другој држави. У овом погледу веома је карактеристичан долазак огромног броја Немаца у Горњу Шлезију, који је у ствари учинио, да Немци добију више од половине гласова.

Приликом присаједињавања плебисцитских области на основу плебисцита учињена је основна грешка, што је у извесним плебисцитским зонама призната недељивост, тако да су многе општине, са изразито негерманским становницима и против своје воље, припале Немачкој или Аустроји, што је негација права опредељивања народа.

У опште говорећи, међународни плебисцити нису дали ни приближно оне резултате који су с правом од њих очекивани. Они нису послужили као корекција неправди, већ су шта више омогућили, да и поред јасно изражене воље народне о противном, многе негерманске мањине остану и даље под владом ранијих господара, баш с тога, што се није узело за мерило стање утврђено званичним статистикама: немачких и аустриских власти од пре рата, већ је се апеловало на народну свест онде где она није довољно била изражена и где се није могла слободно изразити. јер противници нису били равноправни.

С тога ће се у историји међународних плебисцита експеримент изведен са уговорима о миру после Великог рата спомињати и као негација слободе да се народи изјашњавају о својој судбини и као пример рђаве воље да се овај велики принцип консеквентно спроведе.

Јав. б.
38785

PUBLICATIONS DE L'ASSOCIATION
YUGOSLAVE DE DROIT
INTERNATIONAL
(BEOGRAD, TOPLIČIN VENAC 21)

I. Les éditions en français:

Annuaire de l'Association Yougoslave de Droit International. Première année. Paris—Beograd 1931, Les Editions Inetrnatoinales. (En collaboration de M. M. Mileta Novakovitch, Sir Eric Drummond, Albert Thomas, Miroslav Spalaïkovitch, Alexandre Body, Bogumil Vošnjak, Givko Topalovitch, Stévan Tchirkovitch, Georges Andrassy, Georges Popovitch, Lazare Markovitch, V. Givotitch, Vl. Barac—Repenjski, Ivan V. Soubbotitch, Ilija A. Pržić, Jivoïn M. Peritch, Mih. Konstantinovitch, St. Lapajne, Yanko Chouman, Thomas Givanovitch, Metod Dolenc, Slavko Stoykovitch, Georges Tassitch, Voy. Radovanovitch, M. Militch, Milan Bartoš et Léonidas Pitamic).

Annuaire de l'Association Yougoslave de Droit International. Deuxième et troisième année. Paris—Beograd 1935 (sous presse).

II. Les éditions yougoslaves:

Bibliothèque de l'Association Yougoslave de Droit International.

1. Ilija A. Pržić, **Le principe des nationalités**, Beograd. 1931.
2. Anka Godyevatz, **Les principes fondamentaux de la jurisprudence de la Cour Permanente de Justice Internationale**, Beograd, 1932.
3. Milan Bartoš: **Les conceptions idéaliste et territorialiste en Droit International Privé**, Beograd. 1932.
4. Rad. Nikolayévitch, **L'Extradition en Yougoslavie**, Beograd, 1932.
5. Anka Godyevatz, **Les principes et les règles du Droit International qui se dégagent de la jurisprudence de la Cour Permanente de Justice Internationale**, Beograd, 1933.
6. Ilija A. Pržić, **La protection des minorités**, Beograd, 1933.
7. Stévan Tchirkovitch, **La Paix organisée ou armée**, Beograd, 1933.
8. Mileta Novakovitch, **L'évolution de l'idée de la Faix**, Beograd, 1933.
9. Ilija A. Pržić, **Droit Interne et Droit International**, Beograd 1934.
10. Milan Vladislavljević, **Le problème de l'unité du droit public. L'Etat et la Communauté internationale**, Beograd, 1934.
11. Stévan Tchirkovitch, **La crise de la Société des Nations**, Beograd, 1934.
12. Miloche Radoïkovitch, **La définition de l'agresseur**, Beograd 1934.
13. Borisav T. Blagoyévitch, **L'exequatur des jugements étrangers selon la loi yougoslave**, Beograd, 1934.
14. André M. Ristitch, **Statut juridique des étrangers**, Beograd, 1934.
15. Ilija A. Pržić, **L'extradition en Droit International**, Beograd, 1935.
16. Stévan Tchirkovitch, **La question de la Sarre**, Beograd, 1935.
17. Anka Godyevatz, **La justice internationale contemporaine**, Beograd, 1935.